

Aktuellt

Från fornminnesavdelningens verksamhetsområde

Stockholms stadsmuseum utförde under 1969 arkeologiska undersökningar på flera platser i stadens ytterområden, föranledda av nyexploatering (Järvafältet, Vårberg, Vårby och Botkyrka) eller bebyggelseförtätning (gamla Spånga). Inom den norra delen av Järvafältet fortsattes vid *Ärvinge* undersökningen av gravfält 156 med ca 100 högar ochstensättningar. Fynden daterar de hittills undersökta gravarna till vikingatid. Såväl skelett — som brandgravar förekom. Under gravfältets södra del framkom ett boplatsoområde med en husgrund samt fynd av vävtygder och keramik. — I *Rissne* undersöktes på ett gravfält strax norr om Rissne gård sex vikingatida skelettgravar. Bland fynden märks ett antal miniatyrskäror. I *Nälsta*, Spånga, undersöktes fyrastensättningar från vikingatid med fynd bl. a. av ett ornerat likarmat spänne samt pärlor av bergkristall och karneol. Ytterligare enstensättning från yngre järnåldern har undersökts i *Solhem*, Spånga. I Nälsta och Solhem har museet också undersökt några skärvstenshögar. — Söder om staden har utgrävningar ägt rum nära *Vårby gård*. Ett mindre gravfält kunde bl. a. genom sölja och remändebeslag av brons dateras till folkvandringstid. Under gravfältet framkom en husgrund. I denna påträffades bl. a. fragment av smältdeglar samt ett reliefspänne av brons. I *Vårberg* fortsatte undersökningen av en boplatz där fynden huvudsakligen utgjordes av keramik, en del ornerad. C-14 analyser från boplatzen har givit dateringar omkring Kristi födelse. — Vid *Alby* i Botkyrka undersöktes trestensättningar. I en av dem påträffades ett bronsfragment.

Ett rikt gravfält i *Önsvala*, *Nevishögs socken*, Skåne, med skelettgravar från yngre romersk järnålder, folkvandringstid, vendeltid och vikingatid har under ledning av fil. kand. J. Pettersson undersökts. Bland fynden märks ett 3-radigt halsband, en likarmad fibula, ett reliefspänne, näbbfibulor, ringspännen, ett treflikigt spänne, en oval spännbuckla, en pärla av silvertråd samt små textilfragment och metalltrådar, troligen resterna av tidigbysantinska och sicilianska broderier.

I *Broby socken*, Skåne, har ett väl bevarat bronsålderssvärd (V.per.) påträffats. Det låg utan anknytning till fast fornlämning i lerjord vid ett av Helgeåns biflöden.

I *Burge* i *Lummelunda socken*, Gotland, har systematiska provgrävningar företagits invid platsen för den stora silverskatt som påträffades 1967. Platsledare var P. Lysdahl. Inom ett område omfattande 60 × 85 m påträffades rester av två grusbelagda stenkantade vägar och fyra fyndkoncentrationer, främst lerklining och djurben, vilka sannolikt indikerar läget på fyra husanläggningar. Bland de daterbara fynden märks ett djurhuvudspänne och en dräknål från vikingatidens senare hälft. — Vid *Vasstäde*, *Hablingbo socken*, undersöker fil. stud. G. Man-

neke ett mindre gravfält, omfattande ca 30 anläggningar, dolda under flat mark. Fynden, bl. a. en rik vapengrav från yngre förromersk järnålder och en annan grav med bygel nål och skålnål i kombination antyder att fältet sannolikt innehåller en kontinuerlig följd av anläggningar som överbryggar järnålderns andra period.

Göteborgs arkeologiska museum har under hösten 1969 fortsatt undersökningen av den i förra »Aktuellt» omnämnda boplatsen vid *Önneröd på Hisingen*. Här fanns minst tre långhus med väggarna byggda av grästörv, två verkstadsplatser med degelfragment och ett kulturlager innehållande keramik och flinta. Bronsålder. Under denna påträffades ett inlagrat mesolitiskt boplatmaterial. — Två stenåldersboplatser har undersökts i *Torslanda*. — Vid *Göddered i Rödbo socken* har undersökts ett 40-tal mörkfärgningar på en mesolitisk stenåldersboplats. — En förra året påbörjad boplatundersökning i *Backa på Hisingen* fortsattes. I anslutning till boplatsen, som C-14 daterats till 370 B.C. och 55 B.C., påträffades ett urnegravfält. Några av gravarna förefaller ha varit markerade med resta stenar, vilka förmodligen borttagits vid den sentida odlingen. Gravfältet synes kunna ha samma tidsställning som boplatsen men fortsätter ev. in i romersk järnålder. — Fornminnesvården inom Göteborgs stad har bl. a. ägnats åt skogsavverkning och röjning av det vikingatida gravfältet vid *Skändla* i förutvarande Tuve socken. Större röjningsarbeten har också utförts vid gravfält med en domarring, högar och stensättningar i Tuve och på ett »varierat» gravfält i *Björlanda*. Smärre röjningar har vidtagits vid göteborgstraktens enda gånggrift i *Björlanda* och vid en hällkista i *Säve*. De sista månadernas arbeten har i mycket fått koncentreras till att rädda stormskadade gravfält från total förstörelse.

Genom landsantikvariern i Örebro har arkeologiska undersökningar företagits under ledning av fil. kand. P. Hansson. Skadad gravhög vid *Luggavi, Kräcklinge socken*, vikingatid. — Gravfält vid *Sörby, Sköllersta socken*, vikingatid. — Röjningsrösen vid *Dävkärr, Hardemo socken*, odaterbara. — Järnframställningsplats vid *Tälle, Hardemo socken*. — Sträckmur av gråsten vid *Sågaretorp, Tiveds socken*, troligen nyare tid. — Inom ramen för forskningsprojektet administrativa rumsliga system (FARS) har fil. lic. U. Sporrang Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet företagit undersökningar av en gravhög vid *Råberga, Täby socken*, ett gravröse vid *Berga, Hardemo socken*, och röjningsrösen vid *Derbol, Hampetorp* och *Hässleberg, Lännäs socken*.

Från byggnadsminnesavdelningens verksamhetsområde

Jämlikt byggnadsminneslagen har under 1969 sammanlagt 33 byggnader förklarats för byggnadsminnen, bl. a. rådhuset i *Shanör* samt på Gotland *Vatlings* och *Stora Sojdeby i Fole socken* och *Kattlunds i Grötlingbo socken*. Antalet byggnadsminnesförklaringar är nu 184 stycken.

Inför utflyttningen av Stockholms örlogsvarv till Muskö örlogsbas har Sjöhistoriska museet genomfört en omfattande undersökning av varvet i samråd med de marina myndigheterna. Den har kunnat genomföras tack vare ett anslag om 75 000 kr från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse.

I *Ystad* har en restaurering av det senmedeltida Brahehuset påbörjats. I första

etappen har gårdsbebyggelsen i anslutning till det ursprungliga tegelhuset i två våningar rivits, yttertaget på detta har omlagts, putsavknackningar utförts och vissa, på 1800-talet gjorda tillsatser tagits bort. I samband härmed har en ingående byggnadshistorisk undersökning och uppmätning gjorts under ledning av landsantikvarien i Lund och med fil. stud. Britt Thyrén som platsledare. Det har därvid visat sig att byggnadens murar är ganska välbevarade. Goda förutsättningar finns sålunda att återställa såväl gatu- som gårdsfasad i ursprungligt skick. Invändigt har bl. a. fragment av kalkmålningar från 1500-talets början påträffats. Enligt det av stadsarkitekten Rune Welin upprättade restaureringsförslaget, som i princip godkänts av riksantikvarieämbetet, skall två bostadslägenheter inrymmas i huset.

Vid en eldsvåda i *Östra Göinge* hembygdspark i *Broby*, Skåne, brann Norra Mellby prästgård från 1780 ned. Byggnaden flyttades dit 1930 och innehöll förutom rekonstruerade rumsinteriörer värdefulla samlingar av böcker, musikinstrument och textilier vilka skadades eller förstördes.

Före restaureringen av *Stora Köpinge* kyrka, Skåne, har en byggnadsarkeologisk undersökning vidtagits genom Historiska museet, Lund. Värdefulla rön rörande kyrkans medeltida byggnadsperioder gjordes trots att sentida gravläggningar helt eller delvis förstört vitala avsnitt.

Arbetsmarknadsstyrelsen har på framställning av riksantikvarieämbetet anslagit 179 000 kronor till istandsättning av fastigheten Sumaros i en betydelsefull miljöbyggnad i centrala *Simrishamn*. Arbetet skall igångsättas, så snart staden accepterat anslaget — för projektet fordras även en ekonomisk insats från kommunens sida.

Vid en undersökning i kv. Viktor i *Ronneby* påträffades rester av stadens forna vall och vallgrav, vilken visar att stadsmuren som här är orienterad i N-S bestod av en stenmur i kalkmursteknik som förstärkts med staket i flätverk på yttersidan. Ca 5 m från muren har en vallgrav schaktas ned vars kanter förstärkts med en timmerkonstruktion. De tillvaratagna lösfynden såsom fragment av glas och keramik har daterats till slutet av 1500-talet eller början av 1600-talet.

Vänersborgs museum bedriver en etnologisk undersökning av landets äldsta skofabrik, AB A. F. Carlssons från 1860. Undersökningens tyngdpunkt ligger på en dokumentation i ord och bild av den nuvarande tillverkningen, vilken kommer att kompletteras med äldre material. En byggnadshistorisk undersökning ingår även. Vänersborgs stad och fabriksledningen har ställt medel till förfogande.

Hösten 1969 gjordes en provgrävning av Riksantikvarieämbetet och Göteborgs historiska museum på *Kristinedal* i *Göteborg*. Området har legat inom Nya Lödöse, men några lämningar från Nya Lödöses tid kunde ej påvisas. Däremot påträffades stenläggningar, som bör ha tillhört en av de två *Kristinedalgårdar* vi känner till från 1600-talets andra hälft. Göteborgs historiska museum har också gjort en mindre provgrävning vid *Färjenäs*, på platsen för Karl IX:s *Göteborg*. På den yta som genomgicks, den s. k. »Tegelbruksängen» påträffades ingenting som kunde hänföras till den kortlivade stadsbildningen.

Under hösten har genom landsantikvarien i Örebro genomförts en inventering av bebyggelse i *Ashersund* för uppgörande av en bevaringsplan i anslutning till

pågående generalplanearbete. Inventeringsarbetet utfördes av ingenjör M. A. Björk, och bekostades av Askersunds stad.

Från museerna

Hösten 1969 har i *Hallands museum* visats en utställning kallad »Bronsålder-aktuella fynd från Halmstadstrakten», omfattande ett urval av bronsåldersföremål påträffade vid undersökningar i Halmstads omgivning under 1960-talet.

Vänersborgs museum distribuerar fem utställningar med anknytning till naturvårdsåret 1970. Tillsammans med en länsarbetsgrupp produceras en utställning om naturvårdsproblemen. Samtidigt planeras en mindre lådutställning inriktad på skolorna. — Övriga utställningar: Än sen då, om miljöförstöring, överbefolkning och rovdrift med naturtillgångarna, producerad av en arbetsgrupp på Chalmers i Göteborg. — Staden i retur, om stadsmiljö och stadsbyggnadsproblem från Arkitekturmuseet i Stockholm. — Fornminnesvård—Landskapsvård, om fornlämningar och deras skötsel sammanställd av Vänersborgs museum. — Rödfärg, om rödfärgens betydelse för det svenska kulturlandskapet, en samproduktion av Vänersborgs museum, Dalarnas museum och Stora Kopparbergs museum.

Lektorsavdelningen, gemensam för Göteborgs arkeologiska och etnografiska museer, har höstterminen 1969 gått ut i Göteborgs skolor med bl. a. följande aktiviteter vad rör arkeologi: En skärmutställning, »Fyra forntidsbilder» har varit på vandring i ett tiotal skolor, huvudsakligen lågstadiet. »Bronsåldersdräkter», står färdig att enligt överenskommelse gå ut till gymnasier och specialskolor. Studiematerial har distribuerats till flera lågstadielklasser i Göteborg och angränsande kommuner. Beskrivningar av fornlämningar, s. k. fornstenciler har sänts till bibliotek och skolstyrelse för vidare spridning jämte en handledning för spec. lågstadielärare »Bronsåldern i bronsålderssalen».

Örebro läns museum har under hösten 1969 sänt ut en vandringsutställning med modern grafik ur museets samlingar till industrier i länet. En skärmutställning med topografiska blad har iordningställt för vandring till sjukhus och pensionärshem.

Vid invigningen av *Nyköpings stadshus* den 9.12 utställdes fynd från »svarta jorden» på husets byggnadstomt.

Dalarnas museums vandringsutställning Bergslagsbygd tillkom 1968 i samarbete med riksantikvarieämbetet för att informera om den pågående fornminnesinventeringen i landskapet. Mottagare har i första hand varit länets skolor, som utnyttjat utställningen med hjälp av elevuppgifter, utarbetade av länskolnämnden. Bergslagsbygd har under drygt ett år visats, förutom på Historiska museet i Stockholm, på 29 orter i Dalarna med 32 olika mottagare, bland vilka förutom skolor kan nämnas gammelgårdar, banker, sjukhus, bibliotek. Besöksantalet fördelar sig ungefär lika mellan vuxna och skolelever med ca 13 000 för vardera. Utställningen kommer även under 1970 att fortsätta sin rundvandring.